

نگرانی از افزایش بهای کالاهای اساسی بر اثر یکسان‌سازی نرخ ارز، بی‌مورد است

اشاره:

لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ به لحاظ تغییرات ویژه‌ای که با سنوات گذشته دارد، بحث‌ها و دلمشغولی‌های تازه‌ای را برای کارشناسان و مردم مطرح ساخته است. با وجود آنکه رسانه‌های جمعی تلاش ویژه‌ای را در سال جاری برای تبیین بودجه و تغییرات جدید آن با برگزاری میزگردهای تخصصی و نیز گفت‌وگو با کارشناسان اقتصادی به عمل آورده‌اند که جای تقدیر دارد، اما هنوز بسیاری از مردم در خصوص موضوع یارانه‌ها و بهای کالاهای اساسی در سال آینده پرسش‌هایی دارند که بدون جواب مانده است و ضرورت دارد که رسانه‌های جمعی تلاش‌های خود را در خصوص اطلاع‌رسانی به مردم برای شفاف کردن موضوع گسترش دهند.

بحث یارانه‌ها، شاید حساس‌ترین بحث بودجه است که مورد توجه عموم مردم می‌باشد، زیرا کالاهای اساسی برخوردار از یارانه و به ویژه نان سهم عمده‌ای در سبد مصرف خانوارها به ویژه اقشار کم‌درآمد و مستضعف جامعه دارد. در این مقاله به بررسی موضوع یارانه‌ها در بودجه ۱۳۸۱ و تأثیر آن بر سطح قیمت‌ها به ویژه بهای کالاهای اساسی می‌پردازیم.

ژوئیه‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رییس جمهوری سوم دی ماه سال جاری هنگام تقدیم لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ به مجلس شورای اسلامی گفت: ساختن جامعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و انسانی بدون محو فقر و اطمینان از برخوردار شدن کلیه آحاد جامعه از دستاوردهای اقتصادی - اجتماعی و حداقل سطح قابل قبول زندگی میر نیست. آقای خاتمی در بخش دیگری از سخنانش گفت: از ویژگی‌های مهم لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، تنظیم آن بر اساس نرخ یکان ارز است. اختلال در نسبت قیمت‌ها و تخصیص غیربینه منابع و تشدید فعالیت‌های رانت‌جویانه از جمله مشکلاتی است که تعدد نرخ ارز به دنبال دارد. برای اجرای حکم قانونی مجلس محترم شورای اسلامی در یکسان‌سازی نرخ ارز، تمهیداتی در نظر گرفته شده‌اند که از آن جمله خنثی کردن اثرات یکان‌سازی نرخ ارز و کاهش بدهی‌های دولت به نظام بانکی، تعادل بودجه عمومی، جلوگیری از افزایش قیمت کالاهای اساسی از طریق اعطای یارانه ریالی از محل عواید تغییر نرخ ارز کالاهای اساسی و پرداخت تمهیدات دولت برای اعتبارات اسنادی که در سال‌های قبل با نرخ رسمی ارز گشایش اعتبار شده و در سال ۱۳۸۱ سررسید می‌شوند، خواهند بود. از مباحث مطروحه در سخنرانی رییس جمهوری در مجلس شورای

اسلامی هنگام تقدیم لایحه بودجه، چند نکته در ارتباط با یارانه کالاهای اساسی حایز اهمیت است.

نکته نخست تأکید رییس جمهوری بر مبارزه با فقر و برخورداری آحاد جامعه از دستاوردهای توسعه اقتصادی - اجتماعی و حداقل سطح قابل قبول زندگی است.

مبارزه با فقر از طریق مهار رشد قیمت‌ها و کمک به افزایش قدرت خرید مردم میسر می‌گردد. برای دست یافتن به این هدف، اتخاذ سیاست‌های انقباضی پولی و مالی و انضباط مالی دولت ضروری است که در این زمینه بودجه سال ۱۳۸۱ گام اساسی برداشته است.

تأکید دولت بر پرداخت بخشی از تمهیدات خود به نظام بانکی کشور اقدامی است که از سال ۱۳۸۰ آغاز شده و تا پایان برنامه سوم تداوم خواهد یافت. اما این موضوع که سیاست‌های پولی و مالی در سال آینده تا چه حد انقباضی یا انبساطی است، خود جای بحث دارد.

نکته دوم، یکسان سازی نرخ ارز و خنثی کردن اثرات آن بر افزایش بهای کالاهای اساسی از طریق اعطای یارانه ریالی است.

اقدام به یکسان‌سازی نرخ ارز، بخش عمده اصلاحات ساختار اقتصادی کشور است که می‌بایست پیش از این اتخاذ می‌گردید. اما نبود شرایط مناسب برای برداشتن این گام مهم و تجربیات تلخ سال ۱۳۷۳ و آثار تورمی مشاهده شده در آن زمان (نرخ تورم بیش از ۴۸ درصد) یک مانع جدی

برای انجام این اقدام متهورانه بوده است.

اما لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ ترتیباتی و تمهیداتی را منظور کرده که بتواند در نهایت به این مهم دست یابد. آنچه مسلم است، نرخ یارانه‌ای ارز سبب بروز رانت‌های اقتصادی برای بهره‌گیرندگان از آن شده و در همین حال تمایل به خرید از خارج (واردات) را حتی در بین دستگاه‌های دولتی افزایش داده بود. چرا که با نرخ ارز یارانه‌ای، خرید هر کالایی از خارج به بهای کمتر امکان‌پذیر بود.

یکسان‌سازی نرخ ارز بر مبنای هر دلار معادل ۷۷۰۰ ریال در بودجه سال آینده با توجه به آنکه بیش از ۵ میلیارد دلار از مایحتاج کشور (به ویژه کالاهای اساسی و نهاده‌های تولید کشاورزی) پیش از این با ارز یارانه‌ای (هر دلار معادل ۱۷۵۰ ریال) تأمین می‌شده است، هزینه‌های هنگفت ریالی را به ارمغان می‌آورد. به عبارتی دولت برای تأمین کالاهای اساسی از طریق واردات می‌بایست تقریباً پنج برابر بیشتر پرداخت ریالی داشته باشد. اما باید دقت داشت که این هزینه اضافی به مصرف‌کنندگان منتقل نخواهد شد، بلکه در بودجه و محاسبات آن منظور می‌گردد.

براساس برآورد دولت، یارانه‌های کالاهای اساسی و کود و سم که در سال جاری ۱۰۶۴۸ میلیارد ریال است، طبق لایحه بودجه سال ۱۳۸۱ به ۲۲۲۰۸ میلیارد ریال افزایش می‌یابد. منشاء این افزایش، تغییر و یکسان‌سازی نرخ ارز است، بهای این

کالاها برای مصرف‌کنندگان تغییری از جهت افزایش نرخ ارز نخواهد داشت.

دولت برای تأمین مابه‌التفاوت نرخ ارز (به میزان ۵ میلیارد دلار) و تثبیت قیمت کالاها اساسی در لایحه بودجه ۱۳۸۱ مبلغی بیش از ۲۰/۷ هزار میلیارد ریال در هزینه‌های جاری و ۵/۹ هزار میلیارد ریال در هزینه‌های عمرانی منظور کرده است. به عبارتی هزینه تغییر و یکسان‌سازی نرخ ارز به حساب مصرف‌کنندگان گذاشته نشده و دولت خود متعهد شده است که مابه‌التفاوت ریالی آن را جبران کند.

با این وصف نگرانی عمومی نسبت به افزایش بهای کالاهای اساسی موردنیاز مردم، در سال آینده بی‌مورد است. اما آنچه که مایه تقدیر است، اقدام شجاعانه دولت در یکسان‌سازی نرخ ارز با هدف شفافیت در بودجه و مبارزه با هر گونه رانت اقتصادی ناشی از تفاوت نرخ ارز (ارز یارانه‌ای) است. این اقدام سبب می‌شود که هزینه واقعی تأمین کالاهای اساسی موردنیاز مردم در بودجه به طور شفاف بیان شود و لایحه بودجه تصویری واقعی‌تر از هزینه‌ها و درآمدهای دولت و نیز کل کشور ارائه کند. تصویری که بتوان بر مبنای آن سنجش‌های اقتصادی دقیق‌تری ارائه داد.

کارشناسان عقیده دارند که با یکسان‌سازی نرخ ارز، بینه رقابت بخش تولید کالاهای اساسی در داخل کشور تقویت خواهد شد. برای مثال اگر بهای یک تن گندم در بازارهای جهانی در فصول مختلف سال ۱۰۰ تا ۲۰۰ دلار باشد، برای واردات هر تن گندم

خواهد داشت، به موضوع تورم در جامعه برمی‌گردد، نه یکسان‌سازی نرخ ارز برای کالاهای اساسی.

دولت پیش‌بینی کرده است که در سال آینده میزان تورم بین ۱۲ تا ۱۴ درصد خواهد بود و لذا انتظار افزایش بهای عموم کالاها در این سطح وجود دارد. اما شماری از کارشناسان اقتصادی با اشاره به حجم کلی افزایش بودجه دولت با وجود انضباط‌های مالی در نظر گرفته شده و تمهیدات دولت در قبال نظام بانکی، اظهار می‌دارند که میزان کلی تورم در سال آینده بالاتر از سطح ۱۴ درصد خواهد بود.

آنها با اشاره به افزایش ۴۵ درصدی بودجه عمومی دولت، تأکید دارند که رشد هزینه‌های بخش دولتی، تزریق ریال بیشتر به جامعه را به دنبال دارد و در صورت نبود توازن لازم بین عرضه و تقاضای کل، فشارهای تورمی تشدید خواهد شد.

با این وصف، کارشناسان بر این باور هستند که سطح عمومی قیمت‌ها در سال آینده تا ۲۰ درصد و شاید بیشتر، افزایش خواهد داشت و این افزایش از رشد کلی بودجه دولت ناشی می‌شود و لذا آن میزان افزایش در بهای کالاهای اساسی (حتی نان) از ناحیه رشد عمومی قیمت‌ها (هزینه سوخت، دستمزد کارگران و...) قابل تصور و پیش‌بینی است، اما این افزایش به طور مستقیم از یکسان‌سازی نرخ ارز ناشی نمی‌شود.

برخی کارشناسان عقیده دارند که یکسان‌سازی نرخ ارز برای کالاهای اساسی، نخستین گام اصولی است که

عبارتی دولت می‌تواند هزینه واردات کالاهای اساسی و کود و سم در سطح ۵ میلیارد دلار را با فروش ارز تأمین و به درآمدهای خزانه واریز کند و از محل تخصیص‌های انجام شده در هزینه‌های جاری و عمرانی، مابه‌التفاوت نرخ ارز را برای رفاه حال مصرف‌کنندگان پرداخت نماید.

به عقیده کارشناسان، نگرانی مصرف‌کنندگان در خصوص یکسان‌سازی نرخ ارز و تأثیر آن بر بهای کالاهای اساسی دست‌کم در سال آینده بی‌مورد است. زیرا تصمیمی در خصوص کاهش یا قطع یارانه‌ها اتخاذ نشده است. با توجه به آنکه بحث هدفمند کردن یارانه‌ها و پرداخت یارانه نقدی به دهک‌های دارای درآمد کم در سال آینده دنبال نخواهد شد. لذا تغییری در نحوه برخورداری از یارانه‌ها (از جمله یارانه کالاهای اساسی) ایجاد نخواهد شد.

اما کارشناسان با اشاره به میزان برخورداری دهک‌های مختلف درآمدی از یارانه‌ها، تأکید دارند که مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که سهم دهک‌های اول و دوم از یارانه‌ها (مجموع یارانه‌ها از جمله یارانه‌های سوخت) به نسبت دهک‌های نهم و دهم (گروه‌های برخوردار از درآمد بالا در جامعه) نه تنها مساوی نیست، بلکه این یارانه‌ها بیشتر به نفع طبقات بالای درآمدی است و از این رو بر هدفمند کردن یارانه‌ها تأکید دارند.

اما این بحث که بهای کالاها و خدمات مصرفی مردم از جمله کالاهای اساسی در سال آینده چه تغییری

برمی‌نماید ارز یارانه‌ای (هر دلار معادل ۱۷۵۰ ریال) می‌بایست ۱۷۵ تا ۳۵۰ هزار ریال پرداخت شود. در حالی که با نرخ ارز غیریارانه‌ای (هر دلار معادل ۷۷۰۰ ریال) این پرداخت به ۷۷۰ هزار تا یک میلیون و ۵۴۰ هزار ریال افزایش می‌یابد. در نتیجه تمایل به خرید از بازار داخلی (با قیمت‌های تضمینی) افزایش می‌یابد. افزایش تقاضا برای خرید از داخل زمینه رشد قیمت کالاهای کشاورزی به ویژه کالاهای اساسی را فراهم می‌سازد و سرمایه‌گذاری و تلاش برای تولید این گونه اقلام از سوی بهره‌برداران کشاورزی بالا خواهد رفت. به عبارتی، تولید توجیه اقتصادی یافته و کشاورز برای کشت این گونه اقلام، تمایل بیشتری خواهد داشت.

کارشناسان عقیده دارند که با تأمین مابه‌التفاوت نرخ ارز از سوی دولت، امکان خرید از داخل و افزایش بهای خرید تضمینی از کشاورزان فراهم می‌شود، زیرا اگر بهای هر تن گندم در بازار جهانی در سطح حداقل ۱۰۰ دلار باشد، می‌توان بهای خرید داخلی را تا سطح ۷۷۰ هزار ریال بالا برد و همچنان محصول داخلی را با قیمت گذشته (یارانه‌ای) به مصرف‌کنندگان عرضه کرد.

اما اینکه دولت تا چه حد می‌تواند هزینه این اقدام را تأمین کند، در لایحه بودجه پیش‌بینی شده است. تخصیص ۲۰/۷ هزار میلیارد ریال از طریق هزینه‌های جاری و ۵/۹ هزار میلیارد ریال از طریق هزینه‌های عمرانی، منشاء تأمین ریال را روشن ساخته است. به

می‌تواند در جهت هدفمند کردن یارانه‌ها منظور گردد. زیرا تا تصویر روشنی از هزینه واقعی یارانه‌ها برای دولت در دسترس نباشد، نمی‌توان برای پرداخت‌ها برنامه‌ریزی اصولی داشت. اگر قرار است در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، پرداخت یارانه‌ها هدفمند گردد و به طور مستقیم دهک‌های پایین درآمدی را دربرگیرد، ضرورت دارد که ابتدا تصویر روشنی از یارانه‌های واقعی در اختیار داشته باشیم تا پس از شناسایی اقشار نیازمند به دریافت یارانه‌ها و ایجاد نظام تأمین اجتماعی فراگیر، به سهولت بتوان پرداخت‌های انتقالی دولت به اقشار آسیب‌پذیر را در حد واقعی و اثرگذار برای فقرزدایی برنامه‌ریزی کرد.

در واقع با محاسبات انجام شده در لایحه بودجه سال ۱۳۸۱، مشخص شده است که دولت قادر است بیش از ۲۶ هزار میلیارد ریال تمهد در قبال پرداخت‌های انتقالی به اقشار کم‌درآمد بپذیرد.

محاسبات کارشناسان نشان می‌دهد که اگر فقط هزینه واقعی یارانه کالاهای اساسی میان دهک اول و دوم که نیازمند دریافت یارانه هستند، به طور مساوی تقسیم شود، جمعیتی در حدود ۱۳ میلیون نفر می‌توانند به طور متوسط سالانه ۲ میلیون ریال (به طور سرانه) دریافت کنند، بدون آنکه حجم تمهیدات دولت افزایش یابد و یا دیگر پرداخت‌های انتقالی دولت وارد این محاسبه شود.

با توجه به بعد خانوار در ایران (۴ نفر)، خانوارهای کم‌درآمد می‌توانند سالانه از ۸ میلیون ریال یارانه (به‌طور متوسط هر خانوار) برخوردار گردند.

با توجه به خط فقر در ایران (متوسط هزینه ماهانه خانوار یک میلیون و پانصد هزار ریال)، هر خانوار برای عبور از خط فقر به سالانه بیش از ۱۸ میلیون ریال درآمد نیاز دارد که چنانچه ۸ میلیون ریال آن از محل یارانه مستقیم تأمین گردد، تقریباً نیمی از هزینه خانوارهای کم‌درآمد (دهک‌های اول و دوم) از سوی دولت و در قالب پرداخت‌های انتقالی قابل جبران است.

کارشناسان عقیده دارند که با توجه به محاسبات انجام شده، از طریق یکسان‌سازی نرخ ارز و هدفمند کردن یارانه‌ها، دولت قادر به فقرزدایی در جامعه خواهد بود، بدون آنکه در سال‌های آینده هزینه‌های بیشتری را متقبل گردد. مشروط بر آنکه برنامه ضدتورمی همچنان دنبال شود.

با این وصف، اقدام متهورانه دولت در یکسان‌سازی نرخ ارز، نه تنها در شفاف‌سازی بودجه سال ۱۳۸۱ مؤثر خواهد بود، بلکه زمینه مساعد برای اقدام‌های آتی به ویژه در خصوص فقرزدایی و حمایت واقعی و منطقی از اقشار آسیب‌پذیر از طریق هدفمند کردن یارانه‌ها را فراهم ساخت. از سوی دیگر آثار اقتصادی مثبت نظیر تمایل به خرید از داخل و حمایت منطقی از تولید داخلی، بهبود موقعیت کشاورزی و کشاورزان، تصمیم‌سازی‌های معقول اقتصادی و

تخصیص بهینه منابع را به دنبال خواهد داشت که برای پیگیری روند اصلاحات اقتصادی با کمترین آسیب‌های اقتصادی - اجتماعی ضروری است.

کارشناسان بخش دولتی تأکید دارند که رسانه‌های جمعی می‌بایست بیان روشنی از تصمیمات اقتصادی دولت در قالب بودجه سال ۱۳۸۱ را در اختیار مردم قرار دهند تا از گسترش نگرانی‌های بی‌مورد در جامعه جلوگیری شود.

آنها عقیده دارند که تورم یک منشاء اقتصادی و یک منشاء روانی دارد که در بسیاری از موارد منشاء روانی آن پیش از اقتصادی در بازار عمل می‌کند و موجبات افزایش قیمت‌ها را فراهم می‌سازد. از این رو ضرورت دارد که با تبیین دیدگاه‌های اقتصادی به طور اصولی و دقیق و اطلاع‌رسانی به هنگام، تا حد ممکن با منشاء روانی تورم در جامعه مبارزه شود و ریشه نگرانی‌های بی‌مورد خشکانده شود.

آنها با اشاره به تجربیات گذشته در خصوص منشاء روانی تورم و گسترش نگرانی در مردم که موجبات سودجویی سوداگران اقتصادی را فراهم ساخته است، عقیده دارند که اطلاع‌رسانی دقیق تنها طریق مؤثر برای مقابله با ریشه‌های روانی تورم در جامعه و اطمینان خاطر مصرف‌کنندگان است.